

Matti Pellonpää
med medverkan av Monica Gullans,
Pasi Pölönen och Antti Tapanila

Europeiska människorättskonventionen

Alma Talent
Helsingfors 2020

FIDUCIA-serien utges i samarbete mellan
Alma Talent och Juridiska Föreningen i Finland r.f.

Juridiska Föreningen i Finland r.f.
Suomen Lainopillinen Yhdistys ry.

Utgiven med stöd från
Delegationen för den svenska litteraturens främjande
som administreras av Svenska litteratursällskapet i Finland

Verk som publicerats i FIDUCIA-serien:

1. Förvaltningsförfarandets grunder
2. Finsk skadeståndsrätt
3. Familje- och kvarlåtenskapsrättens grunder
4. Konstitutionell rätt
5. Aktiebolag I – Allmänna läror
6. Straffrättens ansvarslära
7. Obligationsrätt
8. Miljörättens grunder
9. Ne bis in idem i den finska och europeiska straffprocessrätten
10. Europeiska människorättskonventionen

FIDUCIA. Finsk juridik på svenska
ISSN 2342-009X

Copyright © 2020 Alma Talent Oy och författaren

Översättning: Freja Häggblom

Omslag: Lapine

Ombrytning: NotePad

ISBN 978-952-14-3860-8

ISBN 978-952-14-3861-5 (e-bok)

BALTO print

Litauen 2020

Respons på boken får framföras till: protoimitus@almamedia.fi

FÖRORD

Den första finskspråkiga upplagan av min bok om Europeiska människorättskonventionen (*Euroopan ihmisoikeussopimus*) gavs ut 1991, den fjärde upplagan 2005 och en särskild svensk upplaga 2007 (*Europeiska människorättskonventionen*). Den femte och sjätte upplagan av boken hade jag glädjen att sammanställa i samarbete med Monica Gullans, Pasi Pölönen och Antti Tapanila. De två sistnämnda upplagorna var också avsevärt utförligare och mer detaljerade än de tidigare. Den egentliga texten i den 2018 utgivna sjätte upplagan kom att omfatta 1140 sidor.

Denna bok, som nu ges ut i Fiducia-serien, innebär till sidantalet en viss återgång till de upplagor som kom ut i början av 2000-talet, särskilt då den första svenskspråkiga upplagan. Med mina tidigare medförfattares samtycke har jag under arbetet kunnat använda mig av resultatet av vårt gemensamma arbete med 2018 års finskspråkiga upplaga av boken, således även av deras bidrag till den. Detta har i hög grad underlättat mitt arbete, varför deras namn nämns inte bara i förordet, utan också på försättsbladet till denna bok, som jag skrivit på egen hand. Givetvis svarar jag ensam för vad jag har valt att betona och för mina slutsatser, som jag inte ens vet om mina tidigare medförfattare nödvändigtvis skulle omfatta.

Även om boken alltså under årens lopp har varierat i omfång, är den upplagd på samma sätt som den varit alltsedan den första upplagan. Den är en allmän framställning av innehållet i konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, dvs. Europeiska människorättskonventionen (i texten

även kallad människorättskonventionen eller EMK, i Sverige ofta Europakonventionen). Rättspraxis från Europeiska människorättsdomstolen (i texten även kallad människorättsdomstolen eller EMD, i Sverige ofta Europadomstolen) har en stor roll i framställningen. Samtidigt har jag också ansett det angeläget att erbjuda en infallsvinkel till finsk rätt, både genom att i III kap. särskilt fokusera på konventionens betydelse för finsk rätt och genom att ofta hänvisa till de finska högsta domstolarnas rättspraxis. Följaktligen hoppas jag att boken kan erbjuda svar också på vissa praktiska frågor, även om den inte kan tjäna som handbok i samma utsträckning som den finskspråkiga upplagan från 2018.

Förutom Monica Gullans, Pasi Pölönen och Antti Tapanila har jag än en gång glädjen att tacka förlagsredaktör Taija Haapaniemi, med vilken jag under årens lopp har haft privilegiet att samarbeta gång på gång när olika upplagor av boken har färdigställts. Arbets- och samarbetsmetoderna har växlat genom åren. Denna gång har de viktigaste arbetskedena varit genomgången av de preliminära texterna och de långa telefonkonferenserna, under vilka vi tillsammans har granskat det första korrekturet av boken. Arbetet har ibland livats upp av beskrivningar av det kulturlandskap som öppnar sig från Taijas skrivbord på sommarstället i Karkku, där hon har utsikt över både Sastamala gamla kyrka och de pigga talgoxarna utanför fönstret. Jag har också Taija att tacka för att arbetet har fortskridit utan onödiga dröjsmål och för finkänslig handledning i sammanhang där mina bristande färdigheter att fullt ut utnyttja den moderna tekniken har kommit i dagen.

En annan viktig person med vilken jag i arbetet med denna bok har kunnat fortsätta ett trevligt samarbete är Freja Häggblom. Freja har yrkeskunnigt översatt manuskriptet från finska till svenska, men också genom kommentarer till innehållet i texten i viss mån bidragit till att förbättra texten i sakligt avseende. Sten Palmgren, som har granskat översättningen, har likaså kommit med kommentarer som varit nyttiga med tanke både på språket och substansen. Ett varmt tack till er båda!

Jag tackar också Alma Talent, särskilt Arja Lappeteläinen och Heidi Antinkari, samt Juridiska Föreningen i Finland och

särskilt föreningens ordförande Niklas Bruun för att min bok har inkluderats i Fiducia-serien, som Juridiska Föreningen i Finland ger ut i samarbete med Alma Talent.

Rättspraxis och annan rättsutveckling har beaktats fram till utgången av 2019, dock med det lilla undantaget att människorättsdomstolens nya arbetsordning (Rules of Court), som har trätt i kraft 1.1.2020, har funnits att tillgå redan före ikraftträdandet. Några revolutionerande förändringar har den nya arbetsordningen dock inte medfört.

Esbo, den 31.1.2020

Matti Pellonpää

Utgivandet av denna bok har förverkligats med finansiering av
Stiftelsen för Åbo Akademi, Svenska Kulturfonden samt
Svenska Litteratursällskapet i Finland

STIFTELSEN FÖR ÅBO AKADEMI

SVENSKA KULTUR
FONDEN

SLS SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

INNEHÅLL I HUVUDDRAG

Förord	V
Förkortningar	XIX
I Inledning	1
II Europeiska människorättskonventionens karaktär och räckvidd	8
III Europeiska människorättskonventionen och nationell rätt	34
IV Europeiska människorättskonventionen och Europeiska unionen	73
V Den internationella tillsynen	136
VI Principer för tolkning av människorätts- konventionen	220
VII Artiklarna 2–18 och tolfte tilläggsprotokollet	246
VIII Första tilläggsprotokollet	609
IX Fjärde tilläggsprotokollet	628
X Sjätte och trettonde tilläggsprotokollet (förbud mot dödsstraff)	638
XI Sjunde tilläggsprotokollet	642

Källor	673
Rättsfallsförteckning	677
Förklaringar till rättsfallsförteckningen och rättsfallshänvisningarna	715
Sakregister	719

INNEHÅLL

Förord	V
Förkortningar	XIX
I Inledning	1
1 Europarådet som beskyddare och främjare av de mänskliga rättigheterna.....	1
2 Finland och Europarådet	5
II Europeiska människorättskonventionens karaktär och räckvidd.....	8
1 Europeiska människorättskonventionens tillkomsthistoria och uppbyggnad	8
2 Konventionsförpliktelseernas räckvidd och allmänna karaktär.....	11
3 Rättigheternas karaktär och innehåll: Allmänna synpunkter.....	23
4 Förbehåll till Europeiska människorättskonventionen	28
4.1 Kraven i konventionen.....	28
4.2 Finlands förbehåll	31
III Europeiska människorättskonventionen och nationell rätt	34
1 Allmänna synpunkter.....	34
2 Konventionens ställning i konventionsstaternas rättsordningar. Komparativa synpunkter.....	37

3	Europeiska människorättskonventionen i den finska rättsordningen	44
3.1	Internationella fördrag i finsk rättsordning, Allmänna synpunkter.....	44
3.2	Hur Europeiska människorättskonventionen sattes i kraft och dess status i Finland	48
3.2.1	Hur konventionen sattes i kraft.....	48
3.2.2	Konventionens inomstatliga ställning och betydelse särskilt i lagstiftningsarbetet	51
3.2.3	Europeiska människorättskonventionen i domstolarna och i övrig lagtillämpning	54
IV	Europeiska människorättskonventionen och Europeiska unionen	73
1	De grundläggande och mänskliga rättigheterna i EU-rätten: Allmänt	73
2	EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna	79
3	Europeiska människorättskonventionen inom EU-rättens olika delområden	83
3.1	Tillämpningsområdet för de grundläggande rättigheterna	84
3.2	Europeiska människorättskonventionen och friheterna inom den inre marknaden	87
3.3	Om samarbetet inom området med frihet, säkerhet och rättvisa.....	90
3.4	Rättegången i en nationell domstol.....	95
3.5	Vissa andra situationer.....	102
4	EU:s egen myndighets- och domstolspraxis	103
4.1	Inledning.....	103
4.2	Konkurrensrätten.....	105
4.3	Förfarandet i EU-domstolen och tribunalen ..	109
5	Europeiska människorättsdomstolen och EU-domstolen	116
6	Europeiska unionens anslutning till Europeiska människorättskonventionen	127

V	Den internationella tillsynen	136
1	Tillsynssystemet före reformen 1.11.1998	136
2	Det nya tillsynssystemet. Allmänna synpunkter	137
	2.1 Reformen av tillsynssystemet	137
	2.2 Det nuvarande tillsynssystemet i huvuddrag ...	138
3	Rådgivande yttranden	140
	3.1 Rådgivande yttranden på begäran av ministerkommittén.....	140
	3.2 Rådgivande yttranden på begäran av de högsta nationella domstolarna.....	141
4	Rapporteringsförfarandet	146
5	Förfarandet med mellanstatliga klagomål	147
6	Enskilda klagomål	149
	6.1 Allmänna synpunkter.....	149
	6.2 Villkor för upptagande av mål till prövning (Conditions of admissibility)	151
	6.2.1 Påstådd konkret kränkning av de mänskliga rättigheterna ("offervillkoret").....	151
	6.2.2 Uttömmande av nationella rättsmedel och sexmånadersregeln	155
	6.2.3 Förenlighet med konventionsbestämmelserna.....	161
	6.2.4 Andra formella villkor för att EMD ska ta upp ett klagomål.....	164
	6.2.5 Klagomålet får inte vara "uppenbart ogrundat"	167
	6.2.6 Klaganden ska ha lidit "avsevärt men" ..	168
	6.3 Förfarandet i människorättsdomstolen.....	169
	6.3.1 Inledning.....	169
	6.3.2 Upptagning av klagomål till prövning.	170
	6.3.3 Förlikningsförfarandet.....	171
	6.3.4 Avskrivning av klagomål.....	173
	6.3.5 Behandling av sakfrågan.....	175
	6.3.6 Specialfrågor i anknytning till förfarandet	179

7	Människorättsdomstolens domar – karaktär och effekter	186
7.1	Allmänna synpunkter.....	186
7.2	Skadestånd eller annan gottgörelse och ersättning av rättegångskostnader.....	188
7.2.1	Allmänna synpunkter.....	188
7.2.2	Ersättning för materiell skada.....	190
7.2.3	Gottgörelse för immateriell skada.....	193
7.2.4	Ersättning för rättegångskostnader	196
7.2.5	Andra frågor.....	196
7.3	Ändring av lagstiftning och andra allmänna åtgärder.....	197
7.4	Domarnas effekter i nationella processer eller annat nationellt förfarande.....	201
7.5	Om domarnas effekter i Finland	205
7.6	Överträdelser av konventionen som konstaterats beträffande Finland	207
8	Tillsynen av att människorättsdomstolens domar följs och verkställs	210
9	Framtidsutsikter	217
VI	Principer för tolkning av människorättskonventionen ...	220
1	Inledning	220
2	Människorättsdomstolens tolkningsprinciper	221
3	Inskränkning av konventionsenliga rättigheter och statens ”bedömningsmarginal”	231
VII	Artiklarna 2–18 och tolfte tilläggsprotokollet	246
1	Inledning	246
2	Rätten till liv (art. 2) i EMK	250
3	Förbud mot tortyr (art. 3)	264
3.1	Tortyr och omänsklig behandling	267
3.2	Förnedrande behandling.....	275
3.3	Förbud mot omänsklig behandling. Utlänningsklagomål.....	282
3.4	Europeiska konventionen om förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.....	293
4	Förbud mot slaveri och tvångsarbete	296

5	Rätten till frihet och säkerhet (art. 5)	301
5.1	De grundläggande bestämmelserna om personlig frihet och förutsättningarna för frihetsberövande (art. 5.1).....	301
5.1.1	Frihet och personlig säkerhet.....	301
5.1.2	Villkoren för tillåtet frihetsberövande..	304
5.2	Rätt att underrättas om grunden för frihetsberövandet (art. 5.2)	319
5.3	En anhållen persons rätt att utan dröjsmål ställas inför domstol och rätt till rättegång inom skälig tid (art. 5.3)	321
5.3.1	Allmänna synpunkter.....	321
5.3.2	Rätt att utan dröjsmål få frihetsberövande prövat av domstol.....	322
5.3.3	Rätt till rättegång inom skälig tid.....	323
5.4	Domstolskontroll av frihetsberövandets laglighet. Allmänt (art. 5.4).....	326
5.4.1	Allmänna synpunkter på bestämmelsen och dess tillämpningsområde	326
5.4.2	”Domstol” och domstolsförfarande	330
5.4.3	Snabb domstolshandläggning.....	334
5.5	Rätt till skadestånd för olagligt frihetsberövande (art. 5.5).....	336
6	Rätt till rättvis rättegång (art. 6)	339
6.1	Grundreglerna om rättvis rättegång	340
6.1.1	Rätt till rättvis rättegång vid beslut om en persons rättigheter och skyldigheter	340
6.1.2	Rätt till rättvis rättegång vid behandling av anklagelse för brott	386
6.2	Oskyldighetspresumtionen (art. 6.2).....	417
6.3	Särskilda bestämmelser om straffprocessen	422
6.3.1	Rätt att bli underrättad om innehållet i en anklagelse om brott	423
6.3.2	Rätt att förbereda sitt försvar	425
6.3.3	Rätt att försvara sig och vid behov få rättshjälp	426

	6.3.4	Rätten att förhöra eller låta förhöra vittnen.....	433
	6.3.5	Rätt att utan kostnad få bistånd av tolk	447
7		Inget straff utan lag (art. 7)	449
8		Rätt till skydd för privat- och familjeliv (art. 8)	458
	8.1	Allmänna synpunkter på konventionsbestämmelsen och förpliktelseernas omfattning.....	458
	8.2	Skydd för privatliv	462
	8.3	Skydd för familjeliv.....	473
	8.3.1	Begreppet ”familj” och bestämmelsens innebörd i familje- och barnrättsliga ärenden	474
	8.3.2	Konventionsbestämmelsens betydelse i utlänningsrätten	481
	8.4	Skydd för hem	485
	8.5	Skydd för korrespondens	488
9		Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet (art. 9)	497
	9.1	Allmänna synpunkter.....	497
	9.2	Rätten till tanke-, samvets- och religionsfrihet	499
10		Yttrandefrihet (art. 10)	507
	10.1	Allmänna synpunkter.....	508
	10.2	Yttrandefrihet och allmän samhällsdebatt	516
	10.2.1	Politiska åsikter och offentlig debatt om allmänna angelägenheter	516
	10.2.2	Källskydd	527
	10.3	Anmälan om oegentligheter (<i>whistle blowing</i>)	530
	10.4	Kommersiell, religiös och politisk reklam.....	531
	10.5	Konstnärliga uttrycksformer	533
	10.6	Rättegångsbitrådets yttrandefrihet.....	534
	10.7	Rätten att ta emot uppgifter.....	535
	10.8	Övriga synpunkter	537
11		Mötes- och föreningsfrihet (art. 11)	539
	11.1	Allmänna synpunkter.....	539
	11.2	Mötesfrihet	540
	11.3	Föreningsfrihet	543

12	Rätt att ingå äktenskap (art. 12)	555
13	Rätt till effektiva rättsmedel (art. 13)	559
14	Förbud mot diskriminering (art. 14 och tolfte tilläggsprotokollet)	570
	14.1 Art. 14 i människorättskonventionen	570
	14.2 Tolfte tilläggsprotokollet (allmänt förbud mot diskriminering).....	588
15	Avvikelse från konventionsförpliktelse vid nödläge (art. 15)	591
16	Inskränkningar i utlänningars politiska verksamhet (art. 16)	599
17	Förbud mot missbruk av rättigheter (art. 17)	602
18	Gränserna för inskränkningar av rättigheterna (art. 18)	605
VIII Första tilläggsprotokollet		609
1	Inledning	609
2	Skydd för egendom (art. 1 i första tilläggsprotokollet)	610
	2.1 Allmänna synpunkter om bestämmelsen och den ”egendom” som skyddas.....	610
	2.2 ”Tre regler”	612
	2.2.1 Förutsättningarna för att frånta någon egendom	613
	2.2.2 Rätt till okränkta besittning	615
	2.2.3 Statens rätt att reglera nyttjandet av egendom	618
3	Rätt till undervisning	620
4	Rätt till fria val	623
IX Fjärde tilläggsprotokollet		628
1	Inledning	628
2	Förbud mot frihetsberövande till följd av skuldförbindelse	629
3	Rörelsefrihet	629
4	Förbud mot utvisning av medborgare	634
5	Förbud mot kollektiv utvisning av utlänningar	635

X Sjätte och trettonde tilläggsprotokollet (förbud mot dödsstraff)	638
XI Sjunde tilläggsprotokollet	642
1 Inledning.....	642
2 Rättssäkerhetsgarantier vid utvisning av utlänningar (art. 1 i sjunde tilläggsprotokollet)	642
3 Överklagande i brottmål	647
4 Gottgörelse vid felaktig dom	649
5 Ne bis in idem	649
6 Likställdhet mellan makar	671
Källor	673
Rättsfallsförteckning	677
Förklaringar till rättsfallsförteckningen och rättsfallshänvisningarna	715
Sakregister	719